

80 ÅR RÖSTRÄTT FÖR KVINNOR

Hannele Kurki

Ett sammandrag av publikationen:
Naisten äänioikeus 80 vuotta. Hannele Kurki.
Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan monisteita 1/1986.
ISBN 951-46-9498-8
ISSN 0359-5803

Delegationen för jämlikhetsärenden
Social- och hälsovårdsministeriet

– INNEHÅLLSFÖRTECKNING –

KVINNORNAS RÖSTRÄTT 80 ÅR	1
1. De finska kvinnornas tidiga rösträtt	1
2. Storstrejken tillpetsar läget	3
3. Kvinnornas egen verksamhet för att nå rösträtt och valrätt	7
4. Vad efter rösträtten och valbarheten?	11

Bilaga:

Valda riksdagskvinnor vid riksdagsmannavalen
1907–1983 i Finland

Sammandrag av Hannele Kurki

Översatt av Laura Kolbe

KVINNORNARS RÖSTRÄTT 80 ÅR

Den nya lantdagsordningen stadfästes i S:t Petersburg den 20 juli 1906 och i kraft den 1 oktober samma år. Lantdagsreformen som förverkligade allmän och lika rösträtt valbarhet var ett resultat av snabba förändringar i det politiska livet. De avgörande händelserna koncentrerade sig till några dagar. Inom några få månader fick vi i stället för vår gamla ståndslanddag en modern folkrepresentation. De röstberättigades antal, vilket hade uppgått till ungefär 126.000, var i de första valen till vår enkammarriksdag över 1 million. Reformen utsträckte rösträtten till två nya gruppen: arbetare och kvinnor. Av de röstberättigade utgjorde kvinnorna 52 procent.

Länge ansåg man att endast männen skulle ha rösträtt. Mot slutet av 1800-talet började dock allt oftare och starkare framföras åsikter om allmän och lika rösträtt. I flera länder hade man på olika håll börjat arbeta för jämställdhet mellan kvinnor och män. Kvinnornas rätt att i samhället delta i beslutsfattandet var länge rätt liten. Samhället var emellertid berett att dra ekonomisk nytta av kvinnorna, också i form av skatter, utan att ge dem politiska rättigheter.

1. De finska kvinnornas tidiga rösträtt och valbarhet

Kvinnorna i Finland fick som första rösträtt i Europa. Kvinnorna hade fått rösträtt i Nya Zeeland redan år 1893, i Australien år 1902 och i vissa delstater i USA på 1890-talet. Valsrätt dvs. Rätt att ställa upp som kandidat, fick de finska kvinnorna närapå som första i världen. I Australien gällde stadgandena endast vita kvinnor. I Australien fick kvinnorna förutom rösträtt också valrätt år 1902 men denna rätt utnyttjades för första gången först på 1940-talet. Trots att kvinnornas rösträttsrörelse kom i gång i politiska och ideella centra, såsom New York och London, förverkligades dess krav först i periferin. I England t.ex. infördes trots den starka engelska suffragetrörelsen.

I de flesta nordiska länderna fick kvinnorna först rösträtt på det lokala planet och senare på riksnivån. I Finland däremot fick dock kvinnorna rösträtt i statliga val år 1906 och i kommunala val år 1917.

En partiell kommunal rösträtt fick kvinnorna på landsbygden i Finland år 1865 och i städerna år 1873. Enligt dessa kommunfördordningar hade ogifta och frångilda kvinnor samt änkor kommunal rösträtt under samma förutsättningar som männen. Valbarhet, dvs. rätt att ställa upp som kandidat, saknade de dock. Kvinnorna var sålunda inom sitt stånd jämlika med männen. Utan rösträtt var bland annat de som inte råde om sig själva och sin egendom dvs. inte var juridiskt myndiga. Dessa var gifta kvinnor som var under någon annan mans målsmanskap såsom städernas industriarbetare. Först år 1917 förnyades kommunallagarna så att också de förtverkligade allmän och lika rösträtt och valrätt. Lantdagen godkände redan år 1917 sådana lagändringar men Kejsaren stadfäste inte dem.

Då de finska kvinnorna och männen samtidigt fick allmänna politiska rättigheter hade den här reformen speciellt understötts av kvinnor- och arbetarrörelsen. I bakgrunden till lantdagsreformen fanns det japanska kriget, oroligheter inom den ryska arbetarklassen samt stortröjken i Finland år 1905. Dessa ledde till att Kejsaren var tvungen att godkänna en sådan folkrepresentation som oavsett kön baserade sig på allmän och olika rösträtt och valrätt.

Allt sedan 1860-talet hade det inkommit till ständerna förslag om att folkrepresentationen borde breddas. Den förslag motionen gällande kvinnornas rösträtt väcktes år 1897 av A. Herckman, V. Lögren, A. Hjelt, E. Erkkö och G.R. Idman vilka hörde till borgarståndet. Det gällde en liten ökning av rösträtten inom de oadliga stånden; även kvinnorna skulle ges samma rösträtt inom ståndet som männen. Laguskottet, som behandlade motionen, förslög att man skulle be senaten avge en proposition till följande lantdag. I sitt betänkande stödde utskottet till följande lantdag. I sitt betänkande stödde utskottet en breddning av rösträtten men däremot inte av valrätten. Enligt laguskottet var det "olämpligt att dra in kvinnorna i det politiska livet speciellt då erfarenheterna av kvinnornas kommunala röstningsbeteende var så ringa att man inte kunde dra några säkra slutsatser därav.

Mot laguskottets betänkande inkom en reservation. I den försvarade A. Aminoff, som hörde till adelståndet, tillsammans med fyra andra utskottsmedlemmar, vilka hörde till borgar- och bondeståndet, tanken på att kvinnorna borde beviljas gar- och bondeståndet, tanken på att kvinnorna borde beviljas rösträtt. Enligt dem skulle detta

inte enbart vara en rättvisans utan också en vishetens gärning. "På det här sättet skulle man få med i vårt politiska liv samhällsskyddande element, som ett så politiskt moget och konservativt folk som det engelska också velat få med". Trots att adels- och borgarståndet i början var villiga att godkänna de här tankarna förföll ärendet, eftersom man inte lyckades få en majoritet bakom förslaget. Laguskottets föreslagna petition sickades till regenten. Petitionen ledde till en proposition som dock gavs till 1904-05 års lantdag.

Då den här propositionen behandlades av nämnda lantdag godkändes kvinnornas rösträtt enbart i bondeståndet. Adelståndet, som dominerade av konstitutionella tankegångar, behandlade inte alls propositionen. Borgarståndets svenska konservativa majoritet motsatte sig propositionen till just den del, som berörde kvinnornas rösträtt, eftersom kvinnan inte var skapad för offentligt liv. Kvinnornas värld fanns i hemmets och familjens krets; männens värld var politisk. Lantdagsrepresentanterna behandlade också i övriga delar rösträttfrågan. Majoriteten skulle förtrycka minoriteterna ifall männens allmänna och lika rösträtt skulle förverkligas. Därför var det i detta skede onödigt att bevilja kvinnorna en begränsad rösträtt. Borgarståndets ungfinska opposition var däremot beredd att ge männen allmän och lika rösträtt.

2. Storstrejken tillspetsar låget

Storstrejken (30.10. – 8.11. 1905) var våldsamt och farligt. För att lugna ner situationen ville Kejsaren med ett manifest ge Senaten till uppgift att avge en proposition om en ny lantdagsordning. Meningen var att modernisera Finlands folkrepresentation: rösträtten skulle vara allmän och lika.

Fastän partierna inte ännu i början av 1900-talet hade organiserat sig, känner man till vissa partgrupperingars syn på lantdagsreformen och speciellt kvinnornas rösträtt. På ungfinnarnas möte frågade sig doktor Santeri Ingman (Ivalo) om rösträtten berörde gifta kvinnor, vilka enligt vår dåvarande lag stod under männens målsmanenskap. Enligt Ingman borde man bevilja också gifta kvinnor också valrätt, trots att det utomlands fanns varnande exempel. Kvinnornas deltagande i val skulle föra med sig något nödvändigt och nyttigt. På detta möte, som hölls av ungfinnarna den 16.11. 1905 läste man också upp kvinnornas klämförslag från Tammerfors-mötet, där man krävde

valrätt för kvinnor. Dessa kvar framfördes för ungfinnarna “ av två ungfinnar, för fennomanerna av två fennomaner och för arbetarpartiet av två arbetarkvinnor”. Efter en livlig diskussion godkände ungfinnarnas möte en allmän, lika och direkt rösträtt såväl för kvinnor som män.

Svenska folkpartiets delegation hade samlats den 13.11. 1905 för att behandla lantdagsreformen. Utan att särskilt dryfta kvinnors valbarhet, var svenskarna berädda att ge rösträtt och valrätt åt samtliga 25-år fyllda män och kvinnor.

Arbetarpartiet hade redan på sitt stiftande möte i Åbo år 1899 utan reservationer understött allmän och lika rösträtt.

För att lösa situationen efter storstrejken tillsatte Senaten en kommitte för att planera lantdagsreformen. Som ordförande för att lantdagsreformskommitten verkade den kända staträttssexperten professor Robert Hermansson; även i övrigt var vår juristkår väl representerad. Kommitten diskuterade allmänna principer 12.12.1905. Sammanlagd beslöt den att godkänna kvinnornas valrätt. Enbart Hermansson framförde avvikande åsikter, som han höll länge fast vid. Enligt honom talade objektiva orsaker mot kvinnornas valbarhet. Han trodde bl.a. att kvinnornas deltagande i det politiska livet skulle förorsaka mera skada än nytta, eftersom kvinnorna som känslomänniskor lättare skulle falla för häftiga ställningstaganden utan att tillräckligt ingående dryfta frågorna. Man kunde dock påstå, att kvinnorna skulle behandlas orättvist, ifall de inte fick valrätt, trots att de var tvungna att följa lagar stiftade av andra. En dylik lära ansågs splittra samhället. Kvinnorna behövde naturligtvis inte begränsa sin verksamhet till hemmet, utan de skulle ha viktiga uppgifter också inom övriga samhällssektorer. Politiken var enligt Hermansson någonting som stred mot kvinnans person.

Bankdirektör Felix Heikel, som tillhörde de svensksinnade, tvivlade på kvinnornas rösträtt. Han påpekade dock att argumenten för ett godkännande av kvinnornas rösträtt var tyngre än motargumenten. Även den andra svenska medlemmen, bankdirektör Emil Schybergson, understödde kvinnornas rösträtt, eftersom kvinnorna tillsammans med mannen hade deltagit och lidit i vårt lands politiska kamp. Den ungfinska författaren Santeri Alkio konstaterade att: ” då vi nu ger rösträtt åt drängarna, så varför skulle vi inte ge det också åt våra bästa uppfostrare. Kvinnornas

sedliga livssyn är ofta av mycket högre klass än männens och därför vi män inte vara rädda att de skulle använda rätten på fel sätt”.

Kommittens egentliga diskussion beträffande kvinnornas rösträtt fördes följande dag, dvs. 13.12. 1905. Då Hermansson höll fast vid sin opinion, framförde kommittens övriga medlemmar sin syn på saken. Enligt J.K. Paasikivi borde en utsträckning av valrätten till vida kretsar ske under förutsättning att dessa verkligen kunde använda sin rösträtt. Ifall man nu skulle förvägra kvinnorna rösträtt vore det ett direkt misstroende mot väljarna. Kvinnorna utgjorde enligt Paasikivi ett värdigt, måttfullt element speciellt i ekonomiska frågor. Som husmödrar hade de lärt sig att använda mera måtta än männen. Työmies-tidningens redaktör E. Valpas var känd som en marxistisk teoretiker och politiker. Han ansåg, att det var helt naturligt att bevilja kvinnorna valrätt, för att den finska kvinnan hade en mera självständig ställning än kvinnor i övriga länder:” I dagens samhälle lider kvinnorna av en mycket större misär än männen. Kvinnorna bör ges rätten att tala för sin sak”.

Statsrådet J.R. Danielson ställde sig i princip positivt, men framförde, att man i det här skedet kunde nöja sig enbart med rösträtt för kvinnorna. Om deras valbarhet kunde man bestämma senare. Trots att Danielson var tveksam, hoppades han, att kvinnorna skulle nöja sig med rösträtt. P.E. Svinhufvud, som tillhörde ungfinnarna, framförde, att man utan tvekan borde bevilja kvinnorna valrätt, eftersom man redan hade bestämt att ge dem rösträtt. Danielson tog även upp i diskussionen sin oro för ryssarnas åsikt om kvinnornas valbarhet. Schybergson var även han rädd för ryssarnas ställningstagande, eftersom “ärendet både för ryssar och för andra kommer att kännas omöjligt. Därför skulle en lantdag med också kvinnliga representanter betraktas som rödare än röd”.

Kommittens majoritet beslöt emellertid bevilja såväl kvinnor som män valrätt och rösträtt. Endast Hermansson införde i betänkandet en reservation enligt vilken han motsatte sig kvinnornas valbarhet.

Därefter behandlades lantdagskommittens betänkande i Senaten. Inte heller nu diskuterade man särskilt livligt de allmänna grunderna för kvinnornas rösträtt. Före storstrejken förstod man entydigt med uttrycket “allmän och lika rösträtt” männens

rösträtt. Under strejkens gång började man dock allmänt tolka det så att också kvinnornas rösträtt inkluderades. Speciellt kvinnornas valbarhet förorsakade diskussion i Senaten. Enligt senatorerna Mechelin, Wrede och Ståhlberg fick man inte göra skillnad mellan rösträtt och valrätt. Senatsutskottet godkände så gott som enhälligt ståndpunkten enligt vilken de röstberättigade samtidigt skulle vara valbara. Kvinnornas valbarhet var dock ännu för många något märkligt som man måste få vänja sig vid.

Det av Senaten godkända förslaget till proposition till ny vallag och lantdagsorning sändes till generalguvernören Nikolai Gerhard. Han skulle skicka förslaget vidare till ministerstatssekreteraren i S:t Petersburg för att föredragas för Kejsaren.

Generalguvernören skickade sitt slutliga utlåtande till reform åt ministerstatssekreteraren den 30.3.1906. I det ville han inte motsätta sig Senatens ståndpunkt beträffande kvinnornas rösträtt. Han sade sig fullständigt lita på Senatens sakkunskap. Inte heller den finsk-ryska delegationen, vars uppgift var att breda ärenden som skulle föredragas för Kejsaren, hade något att invända. De ryska medlemmarna i delegationen ansåg att ärendet var helt lokalt och att det inte alls berörde kejsardömets intressen.

Kejsaren stadfäste den nya lantdagsordningen den 20 juli 1906. Reformen stötte inte längre i det här skedet på något motstånd; i det spända inrikespolitiska läget var ryssarna enbart intresserade av maktförhållandena mellan Finland och Ryssland.

3. Kvinnornas egen verksamhet för att nå rösträtt och valrätt

Trots att de snabba politiska förändringarna utgjorde bakgrund till kvinnornas rösträttsreform, hade kvinnornas egen aktivitet betydelse. Speciellt under stortstrejken utvidgades kvinnornas verksamhet också till landsbygden och man lyckades samla allt store skaror bakom kravet på allmän och lika rösträtt. Till exempel lantdagsreformskommitten fick en address av kvinnorna som innehöll 25.000 namn och under månaderna efter stortstrejken hölls flera kvinnomöten. Även discussion om kvinnans ställning i Finland hade lagt grunden för det som skulle komma.

Då Finlands lantdagsarbetare kom i gång på nytt år 1863 efter ett längre uppehåll diskuterade lantdagsrepresentanterna ivrigt kvinnans ställning. Då man dryftade frågan om den ogifta kvinnans myndighet var lantsdagsmännen i allmänhet av den åsikt att kvinnorna skulle frigöras från att vara omyndiga så skulle de bli medborgare. Prästerståndets talesman ärkebiskop Edvard Bergenheim meddelade att samhällsutvecklingen redan gått så långt att de allmänna kristna principerna om människornas lika rättigheter snart skulle kunna beröra också kvinnornas medborgarrättigheter. Fastän ärkebiskopen i sitt tal om kvinnornas medborgarrättigheter troligen inte menade konkreta, politiska rättigheter, ansåg man nu att kvinnorna hade blivit fullvärdiga medlemmar i samhället, medborgare. Medborgarskapsbegreppet fick en ny abstrakt innebörd, till vilken hörde tanken på att människorna skulle höra till samma stat.

I Finland var inte diskussionen om kvinnornas medborgar- och representationsrättigheter i det politiska livet lika livlig som i t.ex. Amerika. Hänvisande till en lagändring beträffande medborgarrättigheter frågade den kända amerikanska kvinnosakskvinnan Susan B. Anthony år 1873, om kvinnorna är medborgare. Hennes svar lydde: "I hardly believe any of our opponents will have the hardihood to say they are not. Being persons, then, women are citizens, and no State has a right to make any new law, or to enforce any old law, that shall abridge their privileges or immunities".

Mera allmänt var nog att skilja mellan två sorters medborgarskap: det fanns medborgare, vilka hade samhällliga rättigheter och de som saknade dem. Medborgarrättigheter såsom rösträtt och idkande av näringsverksamhet var ännu på 1800-talet av begrepp som kvinnobilden ända till slutet av 1800-talet av begrepp som anspråkslöshet, blygsel, uppoffring samt deras uppfostran var kvinnans livsuppgifter. Den juridiskt självständiga, självförsörjande ogifta kvinnan var i princip främmande för samhället. Till den gifta kvinnans liv hörde familjen och hemmet; männens liv var däremot offentlig verksamhet, som kulminerade i politiken.

I de nordiska länderna förverkligades kvinnornas rösträtt i början av seklet. Trots att det finns en mängd litteratur om den politiska mobiliseringen, har frågan inte närmare analyserats och dryftats ur kvinnornas synvinkel. Frågan om kvinnornas rösträtt har

ansetts utgöra en del av den allmänna politiska utvecklingen utan särdrag. Trenden var vanligtvis den, att männen erhöll de politiska rättigheterna småningsom beroende på hemort, samhällslig och ekonomisk ställning. Det samma gällde för kvinnorna trots att deras utveckling var en annan. Förverkligandet av kvinnornas rösträtt präglades av flera konflikter än då man erhöll rättigheter på lokal nivå. Inte i ett enda nordiskt land utnyttjade dock kvinnorna sådana metoder som de engelska suffragetterna. Man använde fredliga medel och höll sig inom lagarna trots att kampen ställvis var rätt hård.

Inom de borgerliga partierna var frågan om kvinnornas rösträtt bunden vid utbildningsnivå och förmögenhet, om man överhuvudtaget behandlade spörsmålet. Arbetarpartiet hade vid sitt stiftande möte i Åbo år 1899 utan reservationer ställt sig bakom förslaget om lika och allmän rösträtt. Intressant är att kampen för rösträtt utan tvekan var en viktig orsak till att arbetarkvinnorörelsens inledning var så stark och tillväxten så snabb. Arbetarkvinnoförbundets medlemsantal steg från 10.000 till 19.000 efter storstrejken. Kvinnorna utgjorde hela tiden en fjärde del av antalet medlemmar i Socialdemokratiska partiet. Verksamheten inom den borgerliga kvinnorörelsen riktade in sig på en breddning av skolnings- och tjänstemöjligheter: de här kraven hade vuxit upp ur deras egen livserfarenhet. Trots att kraven ansågs beröra samtliga kvinnor gemensamt, hade i praktiken endast de möjlighet att tillgodogöra de nya rättigheterna.

Ett av de första debattinlägg angående kvinnornas rösträtt var Adelaide Ehrnrooths artikel i Helsingfors Dagblad år 1869. I den redogör hon för John Stuart Mills just utkomna verk *The Subjection of Women* (som översattes till finska år 1910 under namnet *Naisen asema*). Adelaide Ehrnrooth ansåg att kvinna, som inför lagen svarar då det är fråga om hennes handlingars straffbarhet, borde vara med då lagar stiftas. Kvinnan måste undekasta sig trots att hennes befullmäktigad, far, make, bröder och söner hittills har bevakat hennes intresse på ett sätt Adelaide Ehrnrooth inte kunde anses vara pålitligt.

Hanna Ogelin understödde i sin bok *Tankar i några samhällsfrågor* (Helsingfors 1881) såsom Adelaide Ehrnrooth kvinnornas rösträtt. De lagbundna borde absolut få

påverka lagstiftningsarbetet. Till detta argument för kvinnornas rösträtt hänvisade man också inom kommittén för lantdagsreformen.

Finlands Kvinnoförening tog redan vid stiftande in i sitt program en punkt om kvinnornas statliga rösträtt. I föreningens stadgar av år 1884 uppställs som mål kvinnornas statliga rösträtt, men inte valbarhet. Kvinnosaksförbundet Unions verksamhet för kvinnornas rösträtt kumulerade i ett allmänt möte i Helsingfors den 7.11. 1904 och som väckte stor uppmärksamhet. Tillsammans krävde man samma politiska rättigheter åt alla välfrejade medborgare oavsett kön, förmögenhet och bildning. Unionen inlämnade till ständerna mötets värdjan: statlig rösträtt åt kvinnor på samma grunder som åt män. Kvinnoföreningens Hilda Käkikoski klagade i sitt rösträttstal På Helsingfors brandkårs hus den 4.11. 1904 att köpman Maija Kovanen inte kunde rösta trots att köpman Matti Kovanen kunde göra det. En bildad kvinna som hade grundat en folkskola och fått till stånd storartade förbättringar och vars barn gick i den skola hon grundat. Hilda Käkikoskis tal innehöll otvivelaktigt mycket ståndsbundna åsikter, men också naturrättslig argumentering för kvinnornas rösträtt. Rösträtten ansågs vara kvinnans "naturligaste och mest bestående rättighet".

Samma argument användes också av männen då de stödde kvinnornas rösträtt. Två guvernörer lämnade åt senaten år 1884 en ansökan, i vilken man uttryckte sin önskan att kvinnorna med smärre begränsningar skulle beviljas rätt delta i borgarståndets val. Tavastlands guvernör E.R. von Ammondt motiverade sitt förslag på följande sätt: "Kvinnorna har utan tvekan en naturlig rätt till lagstiftningsarbete, eftersom de, liksom männen, är underställda samtliga lagstadganden. Bland kvinnorna finns det en stor skara oberoende individer, nämligen de ogifta, omyndiga kvinnorna, åtminstone åt dem borde enligt min övertygelse ge rösträtt".

4. Vad efter rösträtten och valbarheten?

Rösträtten och valbarheten innebar en vändpunkt i kvinnorörelsens utveckling. I den första lantdagen invaldes 19 kvinnor, av vilka nio representerade socialdemokraterna och tio de borgerliga partierna. Kvinnorepresentanterna utgjorde då 9,5 % av hela lantdagen. Invalda I den första enkammarlanddagen blev bland annat: Ida Aalle-Teijo,

Hilda Pärssinen, Miina Sillanpää, Alexandra Gripenberg, Hilda Käkikoski, Hedvig Gebhard, Tekla Hultin och Lucina Hagman.

DE kvinnliga lantdagsreppesentanternas initiativ inriktade sig förutom på direkta frågor som berörde kvinnans ställning tydligt på ärenden som gällde hem och moral. Nykterhets- och sociala frågor samt problem om kvinnornas hälsovård intresserade samtliga kvinnliga lantdagsrepresentanter. Inte ens oenigheten mellan partierna kunde påverka detta.

Efter rösträttsegern förekom också besvikelse. Partipolitiken var viktigare än kvinnornas gemensamma verksamhet för att förbättra sin situation. T.ex. Maikki Friberg hade innerligt önskat sig ett eget kvinnoparti, vilket man emellertid inte grundade. Kvinnorna kunde bli invalda i lantdagen endast genom att representera de etablerade partierna. Stor besvikelse förorsakades av att lantdagen upprepade gånger upplöstes, av ärendenas långsamma behandling och av det hotande politiska läget.

Kvinnosaksrörelsens verksamhet försvagades snart efter att man hade erhållit rösträtt. Detta är naturligt då man beaktar att kvinnornas samhällsliga aktivitet nådde sin kulmination under några häftiga år. Detta berodde inte enbart på att kvinnosakskvinnorna skulle ha varit nöjda med den vunna rösträtten. Kvinnosakskvinnorna anslöt sig efter lantdagsreformen närmare till partierna, som väntades genomföra förbättringar för kvinnorna. Rösträtten löste inte de problem, som berörde kvinnans ställning; rösträttsrörelsen hade emellertid fört ihop kvinnorna på ett alldeles nytt sätt bakom ett gemensamt mål.